

12. Корнякова Т. В. Віктимологічне моделювання у системі заходів забезпечення кримінологічної безпеки суспільства : монографія / Т. В. Корнякова, О. Л. Соколенко, Г. С. Юзіков ; за заг. ред. проф. Т. В. Корнякової. – Дніпропетровськ : ЛПРА, 2016. – 220 с.

Chupryna A.O. The offender's identity in the system of empirical research on the prevention of real estate fraud in the residential sector. The personal characteristics of a person of a selfish offender are outlined on the basis of investigation of cases of real estate fraud in the housing sector; Additional arguments are put forward in favor of using the concept of "criminal person" in criminological science.

The concept of "man" includes the inextricable unity of the various aspects of its essence: social and biological. In the notion of "person" only specific social features, inherent in certain groups or communities, are recorded. A person is the social essence of a person, the one he has become in the process of socialization, his activities in society. Signs of a person can be not only positive, but also negative. The latter are characteristic of the person of the offender.

Thus, the following typical features of the person of this offender are established: 1) in modern utility crime, in particular, real estate fraud in the residential area, young people (25-35 years old) are actively involved in the process, who have not found their place in life and have chosen criminal way of life; 2) there is a growing share of socially passive people whose representatives do not work, do not study and do not have a permanent source of income. The latter characteristic is attributed to criminologists to one of the major current crime-causing factors of crime; 3) there is a rather high level of education of criminals, which determines their behavior; 4) individual cases testify to organized or group methods of criminal activity, which includes persons authorized to perform functions of the state or local self-government bodies. Not least, all types of mass media contribute to nihilism in all its promises, including the rejection of daily routine work and the desire for easy profit with minimal cost of physical and intellectual efforts.

Keywords: *person of the offender, mercenary criminal, type of person of selfish malice, fraud with real estate in the sphere of housing, prevention of crimes.*

Надійшла до редакції 01.06.2017

Шевченко Т.В.

викладач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.97

СУТНІСТЬ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЇЙ

Узагальнено надбання кримінологічної науки щодо такої складової її предмета як злочинність. Наведено різні точки зору щодо сутності кримінологічної характеристики злочинності та її запобігання.

Ключові слова: *злочинність, кримінологічна характеристика, запобігання, протидія, профілактика, боротьба зі злочинністю.*

Постановка проблеми. Кримінальний кодекс України у ч. 1 ст. 1 одним із своїх завдань проголосив запобігання злочинам. Саме таке завдання кореспондується із запобіжною функцією кримінального права, яка, у свою чергу, свідчить про кримінологічні основи запобігання як окремим злочинам, так і злочинності в цілому. Враховуючи той факт, що наука соціології злочинності надзвичайно розвинулася протягом ХХ століття, тоді як радянська влада вважала її буржуазною з усіма наслідками такого визнання. Протягом останніх двадцяти років вітчизняні вчені-кримінологи намагалися не відставати від кращих світових практик розуміння сутності злочинності та розробки дієвих заходів її запобігання.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Серед авторів, які досліджували злочинність, варто назвати: А.М. Бабенка, О.М. Бандурку, В.С. Батиргарееву, В.В. Голіну, Б.М. Головкіна, О.М. Гуміна, І.М. Даньшина, О.М. Джужу, Т.А. Денисову, С.Ф. Денисова, А.П. Закалюка, О.М. Костенка, О.М. Литвинова, Ю.В. Орлова, В.І. Шакуна та багатьох інших. Безумовно, їх внесок у розвиток кримінологічної науки є тим підґрунтям, на якому будуються дослідження, проте певні питання для їх вирішення потребують пошуку спільних знаменників.

Метою даної статті є узагальнення надбання кримінологічної науки з питання про сутність кримінологічної характеристики злочинності та запобігання їй.

Виклад основного матеріалу. Попередження злочинності – це діяльність державних і громадських органів та організацій, яка націлена на боротьбу зі злочинністю та має за мету утримання її на соціально-терпимому рівні за допомогою усунення або нейтралізації утворюючих її причин.

Запобігання злочинності – цілеспрямована система діяльності суспільства та держави, яка поділяється на загальну організацію профілактики злочинності; попередження та протидію злочинності; правоохоронну діяльність. Це цілеспрямований вплив держави, суспільства, фізичних і юридичних осіб на процеси детермінації і причинності злочинності з метою недопущення утягвання у злочинність нових осіб, здійснення нових кримінальних діянь, криміналізації громадських відносин [1, с. 199].

У зв'язку з тим, що в керованому суспільстві ніщо не може залишатися за межами регулювання й контролю, у тому числі злочинність, ідеться про «управління злочинністю» – процес постійного вивчення її структури, тенденцій, факторів; визначення допустимих її меж відповідно до соціально-економічних умов суспільного розвитку й можливостей суспільства; конструювання спеціальних регуляторів суспільних відносин і їх безперервного вдосконалення відповідно до змін соціально-економічних умов і ефективності їх роботи [2, с. 89].

Багатогранність соціальних зв'язків людини ускладнює вибір методів впливу на поведінку й формування моральних якостей і поглядів людей. За цих причин, як слушно зауважують учені, попередження злочинності повин-

но мати комплексний характер.

Попередження злочинності здійснюється на основі комплексу заходів загальносоціального, кримінально-правового й спеціально-кримінологічного попередження, що є взаємопов'язаними й взаємозумовленими. Вплив загальносоціальних і кримінально-правових заходів попередження злочинності є ефективним, якщо він поєднаний із спеціальними заходами. Учені слушно зазначають, що загальносоціальні заходи створюють відповідні базові передумови для реалізації заходів спеціальної профілактики [3, с. 99].

Загальносоціальний рівень попередження злочинності характеризується системою заходів економічного, політичного, ідеологічного, виховного, організаційного характеру, які спрямовані на підвищення культурного й матеріального рівнів громадян України. Такі заходи покликані виконувати загальні завдання життя українського народу, водночас здатні здійснювати нейтралізуючий вплив на ті негативні явища, що виступають детермінантами групової злочинності. Загальносоціальне попередження злочинності належить до компетенції різних органів державної влади й управління, громадських формувань, для яких функція попередження злочинності не є основною чи професійною, однак їх діяльність об'єктивно сприяє попередженню злочинності [3, с. 311].

Загальносоціальне попередження злочинності передбачає позитивний, прогресивний розвиток українського суспільства, удосконалення його економічних, політичних, соціальних та інших інститутів, усунення кризових явищ, що об'єктивно сприяють розвитку всіх видів злочинності. Насамперед, необхідним є вдосконалення молодіжної політики держави, як одного з пріоритетних напрямів загальносоціального попередження групової злочинності, оскільки саме для неповнолітніх осіб і молоді є характерним групове вчинення злочинів.

Ефективне попередження злочинності можливе лише за умов тісної взаємодії усіх правоохоронних органів, а також широкого залучення громадськості. До загальних заходів щодо протидії злочинності слід віднести й підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів і громадських організацій у боротьбі зі злочинністю. Адже злочинність, як масове явище і явище соціальної патології, втручається практично в усі сфери життя суспільства, порушує суспільні й особисті інтереси. Тому протидія злочинності повинна здійснюватися усіма членами суспільства, а не лише спеціальними державними органами [4, с. 114].

На жаль, слід констатувати, що потенціал, закладений у природі соціальних, державних, суспільних і правових інститутів, використовується не повною мірою й не завжди ефективно. В Україні свого часу була зруйнована система профілактики злочинності. Сьогодні нова ефективна система профілактики злочинів з достатньо регламентованою схемою диференційованого соціального контролю за груповою та іншими видами злочинної поведінки ще не створена.

Окремі країни пострадянського простору вже декілька років мають у

своєму розпорядженні чинну законодавчу базу щодо профілактики правопорушень. Помилково вважалося, що російський законодавець завжди першим приймав основоположні закони та кодекси, тоді як усі інші країни якщо «не списували», то орієнтувалися на них. На сьогоднішній день в РФ відповідний закон лише на стадії обговорення, тоді як Республіка Білорусь, Республіка Казахстан та Республіка Узбекистан вже мають практику застосування законів про профілактику правопорушень, в яких значну роль відіграє профілактичний облік.

Закон Республіки Казахстан «Про профілактику правопорушень» від 29 квітня 2010 року № 271-IV відносить профілактичний облік та контроль до заходів індивідуальної профілактики правопорушень, покладає його здійснення виключно на ОВС, проте не розриває змісту поняття «профілактичний облік». Разом з тим профілактичний контроль полягає в систематичному спостереженні за дотриманням встановлених обмежень і виконанням покладених обов'язків особою, яка перебуває на профілактичному обліку.

Закон Республіки Узбекистан «Про профілактику правопорушень» від 14 травня 2014 року № ЗРУ-371 у ст. 34 визначає, що профілактичний облік – комплекс профілактичних заходів, здійснюваний ОВС щодо осіб, передбачених у статті 35 цього Закону, з метою їх виправлення та попередження вчинення повторного правопорушення.

Закон Республіки Білорусь від 10 листопада 2008 р. № 453-З «Про основи діяльності з профілактики правопорушень» також не розкриває поняття профілактичного обліку як заходу індивідуальної профілактики правопорушень, проте чітко встановлює суб'єктів його здійснення та осіб, до яких він має застосовуватися, підстави та порядок взяття та зняття з обліку та ін.

Звідси випливає, що виключно закон має встановлювати загальні засади профілактичної діяльності, суб'єктів такої діяльності та їх повноваження, а також заходів із чітким визначенням кола осіб, до яких вони мають застосовуватися [5, с. 129–130].

Отже, попередження злочинності на соціальному рівні – це здійснення системи заходів економічного, політичного, педагогічного, правового, організаційного і, насамперед, соціально-психологічного характеру, які б сприяли значному покращенню умов життя громадян України та нейтралізації факторів, що детермінують відчуження певних груп осіб від основних сфер їх позитивної соціалізації. Реалізація загальносоціальних заходів суттєво впливатиме на рівень, динаміку й структуру групової злочинності, оскільки ці заходи здатні створювати умови, які нейтралізують вплив криміногенних факторів формування злочинних груп.

Головними напрямками кримінальної політики в боротьбі зі злочинністю є реформування кримінального законодавства, покращення роботи органів кримінальної юстиції в боротьбі зі злочинами, удосконалення правозастосовної практики.

Також слід ставити питання про ефективність діяльності органів, покликаних сьогодні боротися із злочинністю, а також про доцільність заходів, що

ними застосовуються. У кримінально-правовій сфері слід констатувати недосконалість окремих норм закону про кримінальну відповідальність.

Попередження злочинності здійснюється як на загальносоціальному рівні, так і шляхом застосування спеціально-кримінологічних заходів. Загальносоціальні заходи попередження групової злочинності будуть ефективними лише за умови поєднання зі спеціальними заходами.

Спеціально-кримінологічне попередження – це конкретна системна протидія різним видам злочинності, змістом якої є різноманітна діяльність держави та її інститутів, пов'язана з усуненням причин та умов, що безпосередньо породжують окремі види злочинів, а також недопущення їх учинення на різних стадіях злочинної поведінки людей, тобто на стадіях виникнення наміру на вчинення, готування до злочину та замаху на злочин [6, с. 111].

На відміну від загальносоціальних заходів, спеціально-кримінологічні застосовуються цілеспрямовано для впливу на детермінанти злочинності й призначені для її попередження.

Отже, на нашу думку, спеціальне попередження злочинності передбачає різноманітні види діяльності державних і приватних органів, установ, підприємств, громадських організацій та громадян відповідно до їх компетенції.

Кримінологічна профілактика – це система державних та недержавних заходів, націлених на усунення, нейтралізацію, мінімізацію злочинності та злочинів, їх причин та умов, а також на декриміналізацію особи злочинця [7, с. 88].

Суб'єктами профілактики виступають державні та недержавні установи. До державних належать органи влади, управління, правоохоронні органи та суди. Їх діяльність регулюється законами та підзаконними актами.

Недержавні органи – це наукові та навчальні заклади, різноманітні фонди, громадські організації. Фактично, кожна установа, у якій є проблеми з кримінологічними детермінантами (виникають причини та умови скоєння злочинів), вживають заходи щодо недопущення їх вчинення, як правило, із залученням контрольних, наглядових та правоохоронних органів [8, с. 181].

Зокрема, в навчальних закладах проблему запобігання та протидії наркотизму вирішують разом з фармацевтичними, медичними, наркологічними закладами та правоохоронними органами.

У сферах соціального життя, зокрема, сімейно-побутового, виробничо-трудового, приватного підприємництва, кредитно-фінансових відносин, зовнішньоекономічної діяльності та інше, де виявляються причини, умови та інші детермінанти злочинної поведінки, здійснюються заходи загальної профілактики.

Недопущення злочинів відбувається на стадіях готування до будь-яких злочинів (невеликої тяжкості, середні, тяжкі, особливо тяжкі), а також на стадіях вчинення або припинення продовжених злочинів до того, як виникнуть загальнонебезпечні наслідки.

Таким чином, головними напрямками профілактики, на нашу думку, мають бути: навчання засобам самозахисту населення (в першу чергу підви-

щення рівня правової культури); з'ясування причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів; узагальнення практики розкриття й розслідування справ такої категорії; використання усього потенціалу наукових і практичних заходів для запобігання злочинам; розроблення відповідних комплексів методичних рекомендацій.

Для вдосконалення профілактики злочинів на спеціально-кримінологічному рівні ми пропонуємо такі спеціальні заходи: виготовлення й розповсюдження спеціальних пам'яток, застережень про те, як уберегтися від злочинця, не стати жертвою злочину; сповіщення населення через засоби масової інформації про факти злочинів, що вчинені на певній території, типові дії злочинців, порядок дій громадян у разі зустрічі із злочинцями або виникнення конфліктної ситуації, а також про можливі потенційно криміногенні ситуації; надання практичної допомоги громадянам за місцем проживання; наближення постів і маршрутів нарядів патрулювання до місць, зручних для вчинення злочинів; проведення цілеспрямованих бесід, тренінгів і занять з особами, які характеризуються підвищеним ступенем віктимності, а також контролювання їх поведінки; проведення спільних нарад і методичних семінарів для слідчих і оперативних працівників Міністерства внутрішніх справ України з проблем запобігання злочинності.

Зазначене зумовлює необхідність розроблення чітких критеріїв визначення розмірів моральної шкоди за різні види злочинів. Потребують удосконалення й деякі інші правові норми, що стосуються відшкодування завданої потерпілим матеріальної та моральної шкоди за рахунок держави, з подальшим стягненням збитків із засуджених у дохід держави в порядку регресу.

Бібліографічні посилання

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. / А. П. Закалюк. – К. : Ін Юре, 2007–2008. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
2. Корнякова Т. В. Кримінологія : курс лекцій / Т. В. Корнякова, Н. С. Юзікова ; за ред. проф. Т. В. Корнякової. – Д. : Ліра, 2014. – 244 с.
3. Кримінологія : учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. – М. : Юристь, 1997. – 512 с.
4. Мінченко С. Методологічні аспекти аналізу злочинності в регіоні / Мінченко С. // Право України. – 2001. – № 4. – С. 114–118.
5. Шаблистий В. В. Про нові підходи до реальної індивідуальної профілактики злочинності / В. В. Шаблистий // Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення прав і свобод людини і громадянина : матеріали круглого столу, 10 березня 2017 р. / за ред. О. П. Рябчинської. – Запоріжжя : КПУ, 2017. – С. 128–131.
6. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження : монографія. – Х. : Регіон-інформ, 2004. – 212 с.
7. Голіна В. В. Проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження : монографія / В. В. Голіна, В. П. Смельянов. – Х. : Право, 2006. – 292 с.
8. Джужа О. М. Курс кримінології. Загальна частина : підручник : у 2-х кн. / Джужа О. М., Михайленко П. П., Кулик О. Г. та ін. ; за заг. ред. Джужа О. М. – К. : Юрінком-

Інтер, 2001. – 352 с.

Shevchenko T.V. The essence of criminological characteristics of crime and its prevention. Generalization of the criminological knowledge of this component of its subject matter is criminality. Different points of view on the essence of criminological characteristics of crime are presented.

It is noted that the Criminal Code of Ukraine in Part 1 of Art. 1, one of its tasks, proclaimed the prevention of crimes. It is precisely this task that corresponds to the preventive function of criminal law, which, in turn, indicates the criminological basis for the prevention of both individual crimes and crime in general. Taking into account the fact that the science of sociology of crime was extremely developed during the twentieth century, while the Radian authorities considered it bourgeois with all the consequences of such recognition. Over the past twenty years, domestic criminologists have tried to keep pace with the best practices in the world of understanding the nature of crime and developing effective measures to prevent it.

It was stated that the main directions of prevention should be: training for the self-defense of the population (in the first place, raising the level of legal culture); finding out the causes and conditions that contributed to the commission of crimes; generalization of the practice of disclosure and investigation of cases of such category; use the full potential of scientific and practical measures to prevent crime; the development of appropriate complexes of methodological recommendations.

The emphasis is placed on the following special measures for the improvement of crime prevention at the special-crime level: the production and distribution of special monuments, reservations on how to be protected from the offender, not to become a victim of a crime; notification of the population through the mass media about the facts of crimes committed in a certain territory, typical actions of criminals, the procedure of citizens' actions in the event of encounter with criminals or the emergence of a conflict situation, as well as about possible potentially criminal situations; provision of practical assistance to citizens at the place of residence; the approaching of posts and routes of patrols to places suitable for committing crimes; conducting focused conversations, trainings and classes on persons who are characterized by an increased degree of victimization, as well as control of their behavior; conducting joint meetings and methodological seminars for investigators and operatives of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on the prevention of crime.

Keywords: *crime, criminological characteristic, prevention, counteraction, crime fighting.*

Надійшла до редакції 01.06.2017